

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ НАПРИКІНЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

УДК [37:78]:005.412 (477.43/44)“18/19”(09)

Віра Найда, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та методики музичного мистецтва
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ НАПРИКІНЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Музична освіта є важливим компонентом у розвитку особистості, що спонукало автора до вибору теми. На основі опрацьованих матеріалів у даній статті визначені історичні періоди та виділені їх особливості, а також висвітлені основні тенденції розвитку музичної освіти Подільського краю наприкінці XIX – початку XX століття. Автором охарактеризовано основні зміни, яких зазнавала музична освіта протягом зазначеного періоду.

Ключові слова: історичні періоди, тенденції розвитку, музична освіта, Подільський край.
Літ. 7.

Вера Найда, кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры теории и методики музыкального искусства
Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

ПЕРИОДИЗАЦИЯ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ПОДОЛЬСКОГО КРАЯ В КОНЦЕ XIX – В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Музыкальное образование является важным компонентом в развитии личности, что побудило автора к выбору темы. На основе обработанных материалов в данной статье определены исторические периоды и выделены их особенности, а также высветлены основные тенденции развития музыкального образования Подольского края в конце XIX – в начале XX века. Автором охарактеризованы основные изменения, которые испытывало музыкальное образование в течение отмеченного периода.

Ключевые слова: исторические периоды, тенденции развития, музыкальное образование, Подольский край.

**Vira Naida, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of Methods of Music Art Department
Khmelnitskyi Humanitarian and Pedagogical Academy**

PERIODIZATION AND TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF MUSIC EDUCATION OF PODILLIA REGION AT THE END OF XIX – BEGINNING THE XX CENTURY

Music education is the important component in the development of personality, and it caused the choice of the topic by the author. On the basis of the studied materials, historical periods have been determined and their peculiarities have been singled out in the article, also the main tendencies of development of music education of Podillia region at the end of XIX – beginning of the XX century have been elucidated. The author characterized basic changes, which experienced music education during the mentioned period.

Keywords: historical periods, tendencies of development, music education, Podillia region.

Постановка проблеми. Обставини історичного розвитку Подільського краю від найдавніших часів до сучасності допомагають визначити ті реалії, які сприяли певним освітнім та культурно-мистецьким змінам у суспільстві. Розвиток музичної освіти на Поділлі наприкінці XIX – початку XX ст. відбувався у складних політичних та соціально-економічних умовах. Огляд та аналіз архівних матеріалів, науково-педагогічної та методичної літератури розкриває той ґрунт, на якому розвивалась музична освіта Подільського краю. Це призвело до виявлення певних тенденцій, які сприяли кращій музичній підготовці в загальноосвітніх та професійних навчальних закладах. Аналіз розвитку музичної

освіти потребує його розподілу на історичні періоди, які мають свої особливості та закономірності.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Останнім часом написано чимало праць, присвячених історії становлення та розвитку музичної освіти на Поділлі XIX – XX ст. Серед них особливе місце займають роботи М.О. Антошко, Т.В. Бурдейної-Публіки, Р.С. Гуцал (Римар), М.В. Ярової та ін. Проте аналіз праць зазначених учених виявив необхідність уточнення історичної періодизації музичної освіти Подільського краю.

Мета статті – ретроспективний аналіз розвитку та змісту музичної освіти Подільського краю наприкінці XIX – початку XX ст. як послідовність певних історичних періодів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У статті виокремлено й науково обгрунтовано історичні періоди та тенденції розвитку музичної освіти Подільського краю у зазначених хронологічних межах. Відповідно до значимості суспільно-політичних та культурно-освітніх подій виділяються три основні періоди, які мають певні особливості та закономірності.

Перший період – *реформаторський*: 60-ті роки ХІХ ст. – 1899 рік. У цей час закінчився процес розмежування духовної та світської культур. Сформувались дві самостійні загальноосвітні системи. Для підготовки кваліфікованих працівників необхідно було збільшувати кількість освітніх закладів. Почали з'являтися початкові та середні навчальні заклади різних відомств – громадські, земські, міські, духовні та приватні. У 1853 р. у м. Кам'янець-Подільському музикант та композитор А. Коціпінський відкрив музичну школу. Ця подія стала передвісником розвитку професійної музичної освіти на Поділлі. Так, до кінця ХІХ ст. назріла необхідність у створенні спеціальних музичних навчальних закладів.

До початкових навчальних закладів належали недільні та парафіяльні школи, церковно-парафіяльні, народні та селянські училища. В цей період було розпочато професіоналізацію й профілювання загальноосвітньої школи. Це було вкрай необхідно, оскільки до 60-х років населення Подільського краю в переважній більшості було неосвіченим. Після прийнятої в 1864 р. освітньої реформи, в Україні почала утворюватись єдина система початкової освіти з перспективою введення загального початкового навчання.

До кінця 60-х років ХІХ ст. існували, в основному, приватні жіночі училища та пансіони. Державна жіноча гімназійна освіта була розвинена слабо. Досягненням реформи 1869 р. стало створення державних жіночих навчальних закладів. Керуючись положенням від 1870 р., жіночі училища були реорганізовані в гімназії та прогімназії. Крім того, жіночу освіту можна було здобути у єпархіальному жіночому училищі, інституті благородних дівчат та приватних пансіонах.

Початкову духовну освіту забезпечували церковнопарафіяльні школи, де провідним залишалося музичне навчання та виховання. Середню духовну освіту забезпечували духовні училища, де учні вивчали диригування, сольфеджіо, теорію та історію музики, гармонію, методику викладання, спів, гру на музичних інструментах. Музична освіта вихованців духовних училищ продовжувалася в духовній семінарії, де церковне виховання передбачало

вивчення церковного співу та навчання гри на музичних інструментах. Духовна музична освіта часто складала основу для подальшого музичного розвитку.

Провідною особливістю даного періоду був розквіт хорового мистецтва подолян, де найголовніше місце належало церкві. Церковний хор існував у всіх навчальних закладах. Існування поруч церковних і світських хорів сприяло професіоналізації всіх сторін музичної освіти. У цей час активізувалося аматорське домашнє музикування, на якому ґрунтувалося все концертне життя краю. Паралельно з ним розвивалося професійне музикування – бандурне виконавство. У зазначений період на Поділлі з'явилися перші театри.

В середині ХІХ ст. зародився краєзнавчий рух, що мав ознаки масовості, дилетантства та недостатньої упорядкованості. Завдяки невпинній праці фольклористів та музикантів, музичне краєзнавство набуло рис сформованості та науково-історичного узагальнення. В останньому десятилітті ХІХ ст. у самостійну галузь відокремилась музична фольклористика, що займалася вивченням національної спадщини, збиранням українських народних пісень, звичаїв, обрядів тощо.

Виходячи із зазначеного, виділимо *тенденції* розвитку реформаторського періоду: взаємозв'язок усіх форм музичної освіти, інтенсивний розвиток церковного співацького руху, поєднання різних національних педагогічних шкіл, зародження професіоналізації у музичній освіті, активна діяльність персоналії.

Другий період – *просвітницький* – ми датуємо 1900 – 1917 роками. На розвиток освіти в Подільській губернії сильно вплинула асиміляція українців, коли у всіх навчальних закладах нав'язувалася російська мова, що привело до низького рівня освіченості населення. З метою подолання цієї проблеми активно запроваджувалося загальне початкове навчання. Єдиного центру управління початковими школами не було, вони різнилися між собою змістом програм, терміном навчання, фінансовими умовами.

Значно покращився стан народної освіти на Поділлі після революції 1905 – 1907 років. З'явилися земські установи, які опікувалися школами, докладаючи максимум зусиль для покращення стану національної освіти. Учні здобували елементарні музичні знання, вивчали церковний спів, співали в хорі, виступали на святкових вечорах. У 1914 р. політична ситуація змінилася і план запровадження загальної початкової освіти не здійснився в повному обсязі.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ НАПРИКІНЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Подільський край активно розвивався в економічному, культурному, соціальному напрямку. Відкривалися професійні навчальні заклади, діяли духовні навчальні заклади. У даний період успішно існували дві чоловічі гімназії (Кам'янець-Подільська, Немирівська) та жіноча Маріїнська у Кам'янець-Подільському [3, 39]. Після революції 1905 – 1907 рр. з'явилися чоловічі гімназії (Балтська, Брацлавська, Вінницька, Вінницька приватна, Гайсинська, Жмеринська, Летичівська, Могилів-Подільська), які проіснували недовго, але зробили помітний внесок у розвиток загальної середньої та музичної освіти на Поділлі. На початку XX ст. зростає кількість державних жіночих гімназій і прогімназій, підпорядкованих Міністерству народної освіти (Балтська, Барська, Вінницька, Вінницька 2-а, Могилів-Подільська, Немирівська), приватних гімназій та приватних пансіонів у Барі, Вінниці, Жмеринці, Кам'янець-Подільському, Немирові, Проскуріві, Ярмолинцях. Музична освіта у приватних гімназіях включала вивчення музичної грамоти, індивідуальне навчання вокалу та гри на музичних інструментах, участь у світському та духовному хорі, вокальних й інструментальних ансамблях.

З розвитком мережі початкових та середніх закладів освіти виникла потреба у педагогічних кадрах. Для підготовки вчителів діяли одно- і дворічні педагогічні курси та середні педагогічні навчальні заклади – учительські інститути та семінарії з трирічним курсом навчання, які утримувалися на державні кошти і субсидії від земств. Інститути готували вчителів для міських вищих училищ, семінарії – для сільських початкових училищ.

Перша учительська семінарія була відкрита в грудні 1907 р. у с. Потоки Вінницького повіту, а в червні 1909 р. переведена до Вінниці. Семінарія була чотирирічним педагогічним навчальним закладом, де готували вчителів початкових шкіл. У 1913 р. почала діяти Кам'янець-Подільська, а через рік – Ольгопільська учительські семінарії. В семінаріях проводилися два уроки співу на тиждень, обов'язковим вважався хор [1, 95]. В 1912 р. у Вінниці був відкритий перший на Поділлі учительський інститут. Термін навчання становив три роки. Готував інститут вчителів вищих початкових училищ.

У зазначений період активізувався розвиток музичної освіти. Збільшилась кількість освічених музикантів, навчальних закладів, поширювались просвітницькі традиції. Значного успіху у поширенні музичної освіти досягали спеціальні музичні заклади. Педагог і композитор

Т. Ганицький у 1903 р. організував музичну школу у Кам'янець-Подільському, що по праву вважається першою професійною музичною школою на Поділлі. У ній функціонували класи фортепіано, скрипки, віолончелі, вокалу, хорової музики, теорії та ін. Працювали кваліфіковані педагоги (В. Дальський, З. Комінек, А. Лозинський, М. Петліна). В наш час це міська дитяча музична школа ім. Т. Ганицького, викладачі якої продовжують традиції, закладені засновником школи.

В означений період у Кам'янець-Подільському відкрилася школа нотної грамоти (викладач С. Козицький); у Вінниці існували музичні школи Педаховської, В. Поль-Віліловського, музичні класи Мардера; у Новій Ушиці – сільська музична школа.

З відкриттям нецерковних навчальних закладів у зазначений період хоровий спів поступово набув світського характеру. Фактично всі навчальні заклади краю мали свої учнівські хори, які виступали на міських вечорах та концертах. Продовжувався процес розвитку та пошкваллення хорової практики і піднесення музичної культури.

У цей період на Поділлі найбільш активно проявилася творчість та педагогічна діяльність М. Леонтовича, К. Стеценка, Г. Давидовського та ін. Хоровий рух активно прогресував, у домашньому музикуванні зростає роль фортепіано. Більшість тогочасних виконавців-аматорів, поряд із виконанням романсів, народних пісень, віддавали належне інструментальним творам. Популяризувалось скрипкове мистецтво. Незважаючи на радянську цензуру; непримиримість до української мови та культури шовіністично налаштованої інтелігенції, невпинно наростає розвиток українського театру.

Важливим для розвитку музичної культури краю був краєзнавчий рух. У цей період активізувалися пошуки нових положень класифікації фольклору. Аматорське захоплення змінилось професійною діяльністю. Когорту відомих дослідників поповнили Н. Присяжнюк, Г. Танцюра, К. Широцький та ін., які своєю завзятою працею зберегли чималу кількість музичних пам'яток і підготували підвалини для наступних музично-краєзнавчих розвідок.

Інтерес до рідного слова та української музики привів до появи культурно-просвітницьких товариств, діяльність яких сприяла поширенню музичної культури серед населення, поглиблювала національно-громадську свідомість. У Кам'янець-Подільському громадськими діячами були створені товариство "Просвіта" (1906 р.) та "Подільське музичне товариство" під керівництвом Т. Ганицького (1907 р.).

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Серед провідних *тенденцій* просвітницького періоду ми виділяємо мовно-культурну асиміляцію подолян, культуротворчий вплив феномену хорового виконавства на розвиток музичної освіченості населення краю, взаємодію музичних культур різних народів, створення широкої мережі державних і приватних навчальних закладів, організацію спеціальних музичних закладів, просвітництво подолян, вирішальний вплив персоналії.

Третій період – *активно-професіоналізуючий*: 1917 рік – перша чверть ХХ ст. Важливим досягненням національної школи стала, хоча й на короткий термін, зміна політики нової влади, що призвело до посилення національного руху (видання книг українською мовою, створення українських бібліотек, заснування філій товариства “Просвіти”, вивчення у школах курсу “українознавство”, поява фільмів на українській мові тощо).

Визначною подією на Поділлі було заснування 1 липня 1918 р. Кам’янець-Подільського університету. З 1919 р. при університеті існував музичний факультет з метою підготовки наукових кадрів з дослідження народної музичної творчості. Розвиток загальної музичної освіти був можливим завдяки діяльності музичного критика і фольклориста М. Грінченка, дослідника античної культури В. Петра, оперного співака М. Голінського.

На початку 20-х років відбулася реорганізація Кам’янець-Подільського університету. Було створено два вищих навчальних заклади: інститут народної освіти, який став правонаступником ліквідованого університету та сільськогосподарський інститут. В інституті діяла лабораторія музично-вокального мистецтва, де студенти вивчали музичні та літературні твори. Завідувачем лабораторії працював диригент, вчитель співів, музичний діяч М. Коссак.

Згідно із законом 1919 р., українська мова офіційно набула статусу державної. Майже у всіх освітніх закладах навчання повинно було викладатися українською мовою. У вересні 1919 р. відбулося об’єднання Кам’янець-Подільської чоловічої гімназії та української гімназії ім. С. Руданського. В результаті цього утворилася Кам’янець-Подільська державна українська гімназія ім. С. Руданського, де викладання велося українською мовою. Співи та музику викладали А. Познахер та Білобрицький.

У 1922 р. затверджено Кодекс законів про народну освіту УРСР, за яким була створена загальноосвітня трудова семирічна школа з двома ступенями: перший (1 – 4 класи), другий (5 – 7

класи), що охоплювала навчання дітей від восьми до п’ятнадцяти років. Значна увага в школах приділялася мистецькому вихованню, яке вважалося обов’язковим для розвитку дітей. На викладання співів відводилося дві години на тиждень. Поряд із значними досягненнями у розвитку загальноосвітніх шкіл на Поділлі існували проблеми (недостатня фінансова підтримка, розходження думок педагогів у виборі методик, низька кваліфікація учителів музики тощо).

Педагогічну освіту подоляни здобували у Кам’янець-Подільському і Вінницькому ІНО, педагогічних школах, педагогічних курсах. У Проскуріві 1921 р. розпочали роботу короткотермінові учительські курси, на базі яких 1924 р. був заснований трирічний педагогічний технікум ім. Т.Г. Шевченка. Сучасна Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія є правопримемником згаданого навчального закладу.

У післяреволюційний період активізувалася діяльність культурно-просвітницьких та музичних товариств, які сприяли розвитку української музичної культури. У 1917 р. відродила діяльність Кам’янець-Подільська “Просвіта”, відкриваючи в селах, містечках свої відділення. Товариство згуртувало навколо себе населення різного віку для спільного проведення свят, танцювальних вечірок, музично-літературних театралізованих концертів. При кожній “Просвіті” функціонував хор, гуртки (вокальний, інструментальний, драматичний), школи для дорослого населення. Розвитку мистецьких традицій позитивно сприяла діяльність таких товариств, як Народний дім, Рідна хата, Український клуб, єврейська національно-музична організація “Кадіма”. Вони разом із “Просвітою” були провідними культурно-просвітницькими осередками, мали на меті подолання неписьменності та культурної безграмотності народу, пропагування українського мистецтва через культурно-мистецькі заходи, сприяли вихованню активної громадянської позиції молоді [5, 128].

З’ясовано, що визначною подією для Подільського краю стало утворення у Вінниці, Кам’янець-Подільському, Проскуріві та Тульчині у 1922 – 1928 роках філій музичного товариства ім. М.Д. Леонтовича (МТЛ), оскільки їх діяльність (утворення музично-творчих колективів, пропаганда української музики, народної пісні, згуртування навколо себе молоді) сприяла піднесенню української культури, музичного мистецтва і народного виконавства.

У зазначений період хорове виконавство набуло найбільшого розвитку. У 1919 р. на Поділлі

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

існувало біля 50 українських самодіяльних хорів, які виникали здебільшого при філіях товариства “Просвіта” і виконували українські народні пісні та твори українських авторів. У цей час закладалися підвалини хорового музикування, на яких будувалася вся професійна музична діяльність наступних років. Демократичність хорового мистецтва сприяла згуртуванню великої кількості людей різної музичної підготовки, соціального стану, віку; розвитку музичної культури і освіти. Визначну роль у поширенні хорового мистецтва відіграли такі композитори, як Г. Давидовський, М. Коссак, М. Леонтович, Р. Скалецький, К. Стеценко. Серед найбільш відомих хорів виділялися Український національний хор (м. Кам’янець-Подільський, 1918 р.), Вінницька художня капела Г. Давидовського (1919 р.), Тульчинська Державна капела ім. М. Леонтовича (1920 р.), Вінницька хорова капела ім. М. Леонтовича (1922 р.).

Диригентами Українського національного хору в згаданий період були П. Бутовський, І. Ільч, Є. Москвичів, О. Приходько. Завдяки активній своїй діяльності (30 концертів за рік) хор здобув велику популярність і сприяв виникненню на Поділлі нових хорових колективів. Наприкінці 1920 р. Український національний хор припинив своє існування [4, 28].

До складу художньої капели під керівництвом Г. Давидовського входило 50 найкращих співаків, серед них відома львівська оперна співачка А. Козак. Під час першого концерту в програмі хору звучали твори його засновника та гімн “Ще не вмерла Україна”. У 1922 р. капела припинила своє існування, більша частина її хористів увійшла до складу нової Вінницької капели.

Створена М. Леонтовичем Тульчинська хорова капела за короткий час стала осередком музичної культури міста. В його репертуарі зайняли гідне місце твори М. Леонтовича та інших українських композиторів, українські народні пісні. Після загибелі М. Леонтовича хор здобув назву “Державна капела імені М. Леонтовича” (диригент М. Покровський). Через деякий час діяльність капели зазнала занепаду і була відроджена у 1926 р. (диригент Р. Скалецький). В репертуарі колективу були твори М. Леонтовича, М. Лисенка, Р. Скалецького, обробки українських народних пісень. Народна хорова капела ім. М. Леонтовича існує дотепер, продовжуючи велику справу М. Леонтовича.

Велика заслуга у створенні Вінницької хорової капели ім. М. Леонтовича (диригент С. Папа-Афанасопуло) належить Вінницькій філії МТЛ.

Капела складалася з 40 осіб. За три роки активного існування капела дала 85 концертів у містах і селах Поділля, здобувши справжнє визнання та успіх. Різноманітний репертуар капели включав близько 120 творів [2, 33]. Після багатьох змін та реорганізацій капела з 1982 р. стала відомим ансамблем пісні і танцю “Поділля”. Створені хорові колективи (Гайсинська капела “Зірка”, єврейський хор-гурток, Проскурівське співоче об’єднання, численні аматорські хори) сприяли відродженню та розвитку української народної і професійної музичної творчості.

Театральне мистецтво набуло значного поширення після 1919 р. Для нього були характерні експерименти, пошуки, вироблення нових методик, принципів та традицій театрального виконавства. Завдяки діяльності та досвіду фольклористів М. Грінченка, А. Присяжнюк, Є. Січинського, Г. Танцюри та ін., в пореволюційні роки на Поділлі утворилось авторитетне краєзнавче наукове товариство, де були закладені основи для вивчення музичних надбань Подільського краю.

Після 1917 р. професійна музична освіта отримала подальший розвиток – організовувалися курси та музичні школи (Тульчин, Вінниця). Але процес їх виникнення був стихійним, за участю лише місцевих організацій, тому поступово чисельність музичних шкіл значно скоротилась.

Одночасно із активним впровадженням мистецького навчання в школі, існувала проблема нестачі кваліфікованих учителів музики. Типи музично-освітніх установ були різноманітні. Серед них відомі профшколи, технікуми та інститути, кожний з яких мав свою мету, напрями роботи та спеціалізацію. У системі музичної професійної освіти на Поділлі початку ХХ ст. важлива роль відводилась музичним технікумам з трирічним курсом навчання. Їм надавались усі права вищого навчального закладу. Таким чином, у технікумах готували виконавців, а в інститутах – керівників хорів, оркестрів, художніх колективів.

У цей період на Поділлі існували музичні технікуми у Вінниці та Кам’янець-Подільському. Підготовка спеціалістів у Вінницькому технікумі (1920 р.) здійснювалась на 4 відділах: фортепіанному, оркестровому (духові та струнні інструменти), вокальному та теоретичному. Серед викладачів відомі О. Губерман, М. Литвиненко-Вольгемут, В. Мерзляков, М. Отамановський, Є. Салтановська, Б. Шерр та ін. Студенти займалися активною пропагандою музичного мистецтва серед населення, виступаючи із концертами в навчальних закладах та на урочистостях міста. Свої практичні навички вони

**ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ
НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

формували під час практики на дитячому відділі музичної профшколи, де навчали дітей музичної грамоти [7, 4]. У 1928 р. музичні технікуми були ліквідовані, а при музичних інститутах відкрились виконавські відділи.

У 1920 р. у Вінниці та Кам'янець-Подільському були відкриті Народні консерваторії для підготовки учителів музики і співів, де особливого значення надавалося навчання хоровому співу в системі підготовки диригентів, організаторів народних хорів; залученню учнів до гри в оркестрах та ансамблях, що сприяло вдосконаленню професійних навичок майбутніх музикантів. У консерваторії безкоштовно вивчали вокал, теорію музики, сольфеджіо на диригентсько-хоровому, інструментальному, драматичному та відділу сольного співу. В Тульчині були організовані перші диригентські курси (1926 р.), на яких слухачі набували досвіду щодо керування хоровим колективом [6, 106].

Провідними тенденціями активно-професіоналізуючого періоду є культуротворчий вплив феномену хорового виконавства на розвиток музичної освіченості населення краю, стабілізація організаційних форм, типізація системи музичної освіти, професіоналізація навчання музики, активізація форм залучення молоді до національної культури та музично-просвітницької роботи серед населення краю, врахування досвіду минулого при виробленні самостійної педагогічної концепції видатними педагогами, остаточне розмежування загальної та професійної музичної освіти, вирішальний вплив

визначних персоналій, збереження національно-культурної ідентичності.

Висновки. Як бачимо, музична освіта Подільського краю наприкінці ХІХ – початку ХХ століття зазнавала певних змін і корективів. Повернення дослідників до розгляду попереднього розвитку науки є закономірним проявом двох основних тенденцій, що певною мірою можуть бути простежені на кожному етапі її еволюції: це прагнення знайти у минулому витoki провідних ідей сучасності та необхідність перегляду та переоцінки у світлі даних сучасної науки тих концепцій і теорій, що раніше відкидалися як помилкові.

1. Державний архів Вінницької області, ф. 13, оп. 1, спр. 37, 109 арк.

2. Державний архів Вінницької області, ф. р. 254, оп. 1, спр. 625, 95 арк.

3. Державний архів Хмельницької області, ф. 319, оп. 1, спр. 692, 39 арк.

4. Державний архів Хмельницької області, ф. р. 1515, оп. 1, спр. 4, 52 арк.

5. Задоя О.В. Генезис українського просвітництва / О.В. Задоя // *Наук. записки Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Психол.-пед. науки. Гол. ред. С.І. Коваленко. – Ніжин: Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2005. – 147 с.*

6. Семенко Л.І. Їх поєднала пісня Леонтовича... / Л.І. Семенко. – Вінниця: ПП "Едельвейс і К", 2007. – 272 с.

7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 166, оп. 6, спр. 298, 4 арк.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2015

"З усіх мистецтв музика – саме людяне й поширене".

*Жан Поль Ріхтер
німецький письменник*

"Музика – справжня загальна людська мова".

*Карл Юліус Вебер
німецький історик*

"Музика одна є світовою мовою і не потребує перекладу, бо каже душі".

*Бертольд Авербах
німецький письменник*

"Музика має висікати вогонь з людських сердець".

*Людвіг ван Бетховен
німецький композитор*

